

**DERIVAREA VERBELOR PRONOMINALE REFLEXIVE:
PRIVIRE DE ANSAMBLU**

NOVAC Adela, dr., lect. sup.
(Universitatea de Stat "Alec Russo", Bălți)

Vocabularul, ca cel mai sensibil compartiment al limbii, reacționează la diversitatea schimbărilor din lumea înconjurătoare și, astfel, se află în permanență într-un neîntrerupt proces de primenire.

E cunoscut faptul că o limbă se îmbogățește și se perfecționează atît pe baza procedeele interne, cît și a celor externe. Astfel, în limba română, principalele procedee de îmbogățire (cantitativă și calitativă) a vocabularului sînt: derivarea progresivă și regresivă (răz-bate, codr-ean, deranj < deranj-a, dezmăț < dezmăț-a), compunerea (bună + voință, pierde + vară), locuționalizarea (a-și aduce aminte < aduce aminte < aducere aminte), conversiunea (frumos adj. < frumos adv.) ș.a.

Cît privește registrul verbal însă, acesta se completează și pe baza unor mijloace mai puțin studiate în lingvistica românească: enantiosemia, detranzitivarea și tranzitivarea, pronominalizarea sau derivarea pronominală etc.

În cele ce urmează, ne propunem să analizăm derivarea pronominală, ca mijloc de îmbogățire a clasei verbelor pronominale reflexive. În accepția noastră, pronominalizarea constituie o modalitate eficientă de formare a verbelor prin adăugarea, în calitate de morfem derivativ, a pronumelui reflexiv se (mă, te, ne, vă) la radicale verbale sau nominale. În conformitate cu baza lor derivativă, verbele pronominale pot fi divizate în două clase: derivate deverbative, formate prin adăugarea formantului se la un verb tranzitiv, căruia îi modifică astfel sensul, transferîndu-l în grupul verbelor intransitive (a duce tranz. / a se duce intrans., a plînge tranz. / a se plînge intrans.) și derivate denominative, formate prin adăugarea formantului se (uneori în cooperare cu alte afixe derivaționale) la un radical nominal, generînd astfel un verb pronominal ce nu dispune de un corelativ verbal omorizic (păun > a se împăuna, mîndru > a se mîndri, dragoste > a se îndrăgosti, văpaie > a se învăpăia, orășean > a se orășeniza etc.).

În rezultatul derivării verbale pronominale ia naștere o clasă de verbe pronominale intransitive, recunoscute ca unități lexicale autonome. A se compara: a se angaja < a angaja, a se răsplăti < a răsplăti, a se îmbuna < a îmbuna, a se căciuli < căciulă, a se împieptoșa < piept.

Trebuie să menționăm că în dicționarele explicative verbele pronominale sînt prezentate separat de corelativele lor omorizice. Sînt înregistrate, astfel, aproximativ 1500 de noi unități verbale pronominale reflexive.

Pe lîngă verbele pronominale reflexive derivate de la baze verbale, au fost atestate aproximativ 500 de verbe pronominale (fără pereche tranzitivă), care provin direct de la baze nonverbale: substantivale (gheb > a se îngheboșa), adjectivale (acru > a se înăcri), adverbiale (contra > a se (în) contra), interjecționale (vai > a se văita etc.) și deci nu au corelative tranzitive ca cele provenite de la baze verbale.

Un alt mijloc al derivării interne, care contribuie la îmbogățirea clasei verbelor pronominale reflexive, este lărgirea registrului semantic al verbului. Putem exemplifica prin perechea de verbe a consulta / a se consulta. Astfel, verbul a consulta include în sine două sensuri antonimice “a da consultații” și “a primi consultații”. Pronominalul a se consulta însă îmbină aceste două sensuri în unul singur “a face schimb de păreri cu cineva”, adică verbul “a se consulta” își lărgeste sensul său lexical. Similar se comportă și verbul neologic a se confrunta care are sensul de a) “a examina asemănările și deosebirile dintre două sau mai multe obiecte” și b) “a interoga concomitent mai multe persoane puse față în față”. În ultimul timp, a se confrunta a mai căpătat sensul de “a avea obligația de a face față unei greutăți, unei probleme” [1, 211].

La etapa actuală, registrul verbelor pronominale se îmbogățește cu verbe neologice formate pe terenul limbii române. Cele mai multe dintre ele se formează prin derivare imediată (adică, prin atașarea sufixelor inf.nitive -a, -i, -î la baza derivativă) sau prin derivare parasintetică (adică, prin adăugarea concomitentă a prefixelor și sufixelor la baza derivativă: a se confrunta < a confrunta, a se gondola < gondola + a, a se robotiza < robot + iza, a se dezînșela < dez + înșela, a se mezalia < mezalianță, a se autopastișa < a autopastișa, a se autodenunța < a denunța, a se autohtoniza < autohton + iza, a se teleobserva < tele + observa, a se pisici < pisic + i etc. Se atestază, de asemenea, și derivate de la adverbe (a se răzni < razna), de la interjecții (a se văieta < vai), și de la numerale (a se împutina < în + puțin).

La extinderea clasei verbelor pronominale reflexive contribuie și mijloacele externe (împrumuturile și calcurile). Astfel, în urma unui sondaj statistic (despre care am amintit deja) efectuat pe baza Dicționarului explicativ al limbii române, am atestat circa 500 de verbe pronominale (pronominalia tantum). Analizându-le, am constatat că, cele mai multe dintre ele sînt împrumuturi din limbile franceză și rusă (98 și respectiv, 27): a se abține < fr. s’abstenir, a se feminiza < fr. se féminiser, a se ivi < rus. явиться, a se căi < rus. каяться etc., iar restul verbelor pronominale sînt împrumuturi din alte limbi. În limba franceză, structurile reflexive sînt analitice ca și în română, morfemul se formînd cu verbul o unitate indestructibilă din punct de vedere gramatical și lexical. În componența structurilor reflexive din rusă, particula (частица) – ся însă formează cu verbul un corp comun atît din punct de vedere gramatical, lexical, cît și fonetic.

Un rol nu mai puțin important, în ce privește creșterea numărului verbelor pronominale reflexive, îl au și calcurile din alte limbi (îndeosebi, franceză și rusă). Astfel, Th. Hristea menționează un grup de verbe pronominale reciproce formate cu ajutorul prefixului între- și calchiate din franceză: a se întrevedea < fr. s'entrevoir, a se întremînca < fr. s'entremanger, a se întretăia < fr. s'entrecouper etc. [2, 115]. De asemenea, Al. Graur, analizînd structurile reflexive a se jura, a se teme etc., consideră că ele sînt niște calcuri ce urmează modelul rusesc: a se jura < rus. кляться, a se teme < rus. бояться etc. [3, 47].

Trebuie să menționăm că atît derivarea verbelor prin mijloace interne, cît și cea prin mijloace externe generează în limba română un număr impunător de formații pronominale. Unele din ele pot fi ușor raportate la părțile de vorbire de la care s-au format, altele, cît n-ar fi de straniu, sînt susceptibile de o dublă interpretare. Astfel, a se cărămizi are un statut mai puțin clar și poate fi explicat fie prin substantivul cărămidă, fie, mai degrabă, prin adjectivul cărămiziu. Prezintă dificultăți și explicarea verbelor a se bosumfla, a se fandosi, care, mai degrabă, par a fi niște împrumuturi (a se vedea [1, 213]).

În cele din urmă, am observat că verbele pronominale, fiind puse în relație cu o bază, fie că o păstrează, fie că o modifică parțial. Astfel, în cadrul derivării pronominale deosebim: a) verbe care păstrează baza de la care s-au format (a se înfrăți < în + frate, a se contra < contra, a se iuți < iute etc.); b) verbe care păstrează pe lîngă radical și sufixul bazei de la care s-au format (a se pomperiza < pomp-er-iza, a se austriaciza < austri-ac-iza, a se burghezifica < burgh-ez-ifica; a se contemporaniza < contemporan-e-iza, a se eterogeneiza < eterogen -e-iza etc.); c) verbe care reduc corpul bazei de la care s-au format (a se mezalia < mezalianță, a se civiliza < civilizație etc.).

Класс возвратных глаголов пополняется путем присоединения деривационного формата se (mă, te, ne, vă) к глаголу с корнем вербального происхождения (a duce – a se duce) и к глаголу с корнем именного происхождения (a se îndulci < dulce), порождая, таким образом, возвратные формы, генетически восходящие к глаголам и именам.

Referințe bibliografice

- 1) Dimitrescu Fl. Dinamica lexicului românesc. Cluj-Napoca, București: Ed. Logos, 1995.
- 2) Hristea Th. Sinteze de limbă română. Ed. a III-a revăzută și îmbogățită. București: Ed. Albatros, 1984.
- 3) Graur Al. Les verbes “reflechis” en roumain // BL, VI, 1938, p. 42-89.